

Универзитет Сингидунум, Факултет за медије и
комуникације, Београд

DOI 10.5937/kultura1757145D

УДК 316.621-053.6(520)

316.728-053.6(520)

оригиналан научни рад

ХИКИКОМОРИ - КОНЦЕПТ ДЕВИЈАНТНОГ ИМУНИТЕТА

Сажетак: *Од деведесетих година XX века, проблем повлачења младих из друштвених токова живота јесте у фокусу јапанске јавности. Овај комплексан психолошко-социјални симптом, под називом хикикомори, често је разматран и тумачен из западне перспективе као инхерентно јапански. Искључивост таквих закључака не само да је теоријски упитна, већ генерише дискурс о Јапану као простору јединственог, национално одређеног, девијантног понашања. Овај рад најпре нуди теоријску контекстуализацију поменутог феномена, а потом отвара даља питања о „имунолошким” потенцијалима хикикомори заједнице унутар капиталистичког система у којем је обавеза производње неупитна.*

Кључне речи: *хикикомори, повлачење, Јапан, млади, имунитет*

Увод

Разматрање питања девијантности у оквиру одређене националне културе, посебно незападњачке, неизоставно води у домен испитивања концепта другости, чиме се уједно конструише представа о властитом идентитету кроз опозицију. Из перспективе Запада, Јапан је често тумачен као егзотично место у којем су заступљене одређене праксе и понашања које радикално одступају од уобичајених норми и кодекса устаљених у западњачким друштвима. Оваквим, у начелу, релативистичким разумевањем јапанског друштва којим се (интенционално) културолошке разлике продубљују, пренебрегава се становиште да су извесне тенденције, заступљене у одређеном периоду, израженије у једном друштву, односно да је реч о комплексној мрежи историјско-комуникацијских условљености. Даље треба бити једнако обазрив према знању које једна култура производи о себи,

инсистирајући тако на сопственој јединствености и посебности.¹ Отуда је тема девијантности значајна, јер се „открива култура каква јесте – не како би желела да буде сагледавана”². Водећи се најопштијим одређењем девијантности као одступајућег понашања према нормама које су у друштву прихваћене, настојаћу да у овом раду укажем на девијантно понашање (првобитно детектовано) унутар јапанског друштва, али које се не може уско тумачити као изолован феномен који се искључиво појављује у Јапану. Први део рада контекстуализује проблем екстремног повлачења младих из друштвеног живота, док се у другом сегменту преиспитује може ли се овакав вид понашања тумачити као покушај отпора хегемонији капитализма.

Портрет добровољне искључености

Пре готово двадесет година, психијатар Тамаки Саито (Tamaki Saito) изазвао је медијску сензацију објављивањем књиге *Shakaiteki Hikikomori* (1998) која је убрзо постала бестселер у Јапану. На основу искуства клиничке праксе, Саито разматра феномен повлачења младих особа из друштвеног живота, под називом *хикикомори*. Јапанска реч *хикикомори* (引きこもり), сложеница глагола (*но*)вући и *осамити се*, дословно се односи на чин повлачења из сфере друштвених односа, али је временом у употребу ушло и именичко одређење за особу која је склона оваквом виду понашања. Саито инсистира на становишту да *хикикомори* није болест или типологија поремећаја, већ комплексан симптом који настаје, развија се и губи у зависности од средине којој појединац припада, односно окружења у којем се адолесцентско понашање продужава и толерише у каснијој, одраслој животној доби. *Хикикомори* је осамљен у својој соби, и одбија не само да изађе ван места становања (похађа наставу или одлази на посао, и присуствује било каквом културно-уметничком или спортском догађају), већ најчешће и да проводи време

1 Дискурси о посебности јапанског идентитета називају се *нихонџинрон*. У послератном периоду посебно је изражена продукција оваквих текстова у којима јапански аутори „дефанзивним објашњавањем“ покушавају Западу (и себи) да приближе сопствену културолошку специфичност. Аргументација којом се инсистира на хомогености јапанског идентитета заснива се на широком пољу области и дисциплина – језику, књижевности, филозофији, естетици, психологији, историји, географији и др. Видети: Befu, H. (2001) *Hegemony of Homogeneity*, Melbourne: Trans Pacific Press; Sugimoto, Y. (1999) *Making Sense of Nihonjinron*, *Thesis Eleven* 57, pp. 81-96; Kawamura, N. (1982) *Nihon Bunkaron no Shuhen*, Tokyo: Ningen no Kagakusha; Terai, M. (1979) *Hitotsu no Nihon Bunkaron*, Tokyo: Kodansha.

2 Crystal, D. S. (1994) Concepts of deviance in children and adolescents: the case of Japan, *Deviant Behavior*, 15:3, p. 242.

са осталим члановима породице унутар других просторија у дому. Овај вид екстремне изолованости (дуже од шест месеци), у којој се социјална интеракција своди најчешће искључиво на чланове породице, карактерише и изостанак других психолошких проблема као основног узрока оваквог стања.³ На основу закључака које износи Саито, *хикикомори* нису агорафобични, апатични нити се повлачење може објаснити искључиво као индивидуална патологија. Одбијање комуникације јесте вид антропофобије, а у затвореном кругу изолације анксиозност се додатно повећава и минималним контактом са породицом. Подаци о броју индивидуа са овим симптомом у Јапану варирају од истраживача, али никада није мањи од пола милиона, у узрасту од 15 до 40 година. Будући да *хикикомори* феномен прати осећај стида због активног неучествовања у друштвеној заједници, како самог појединца, тако и његових чланова породице, те да је одређен број нерегистрованих случајева сасвим изванредан, Саито сматра да размере могу бити готово епидемиолошке.⁴ Са друге стране, имајући у виду да је Саито детектовао прве случајеве током осамдесетих година XX века, данас би истраживања била прецизнија, уколико би укључивала и популацију чија је старосна граница изнад 40 година.

Узрочни фактори за овакаво повлачење из друштва су сложени и бројни, а парадигма специфичног културолошког контекста неретко се тумачи искључиво кроз перспективу јединствености јапанског идентитета. Породични односи, образовни систем и друштвено-економски чиниоци директно и индиректно доприносе развоју *хикикомори* симптома.

У оквиру *нихонџирон* дискурса, јапански психоаналитичар Такео Дои (Takeo Doi) у књизи *Анатомија зависности* (*Amae no Kouzou*) (1971) нуди језгровито објашњење *аме* концепта као специфичне јапанске зависности која се најпре уочава у односу мајка-дете, а потом преноси на остале друштвене односе. Наиме, за разлику од западњачке тенденције развијања ране самосталности индивидуе, у питању је инстинктивна стратегија неодговорности која се негује и охрабрује допуштањем различитих поступака детету и изразитом заштитничком настројеношћу мајке. Етимологија овог концепта додатно појашњава значење – глагол *амару* (甘える) односи се на зависност од туђе добродушности; бити пажан и (раз)мажен, а корен речи исти је и у придеву

3 Saito, T. (2013) *Hikikomori – Adolescence without End*, Minneapolis & London: University of Minnesota Press, p. 23.

4 Исто, X

amai (甘い) – слadak. Прекомерна попустљивост и „услужност” мајке детету ствара чврсту симбиозу, а затим се у каснијим годинама овај механизам вертикалног односа обнавља кроз представу о сигурности коју пружа укљученост у групу. Код *хикикоморија* јасно се препознаје лагодност препуштања животу на рачун родитеља, јер се од самог почетка одрастања негује представа о дому као сигурној чаури у којој је мајка спремна на изразиту пожртвованост и повлађивање. Ипак, неодговорно је заступати становиште да је оваква пракса типична искључиво за Јапан. Недавни статистички подаци показују да је од 2014. године, по први пут након 130 година, у Сједињеним Америчким Државама више особа узраста 18-35 које станују са родитељима него са партнерима или сами⁵, а незнатна разлика се примећује и у Европи⁶. Разлози за овакву демографску слику проналазе се у промени става према институцији брака, економској цени образовања и свеукупних трошкова живота.

Добро су познати стереотипи о јапанском образовном систему као гладијаторској арени у којој преовладава притисак остваривања најбољих резултата. Поред тога, проблем вршњачког насиља – *иђиме* (虐め) и одбијање похађања наставе – *тококјохи* (登校拒否) доводе се у везу са повлачењем из друштвених токова у каснијој животној фази. Нимало не изненађује чињеница да су ученици који су искусили телесно или психичко насиље професора зарад очувања конформизма управо они који врше насиље над ученицима које сматрају другачијим од осталих (неконформистима).⁷ Одбијање похађања наставе може имати узроке у поменутиим насилним праксама, али се такође детектује и као резултат анксиозности због одвајања (најчешће) од мајке.⁸ За разлику од овог феномена у којем се одбијање ограничава на простор школе, код *хикикоморија* повлачење имплицира свеобухватан отпор према свим интерперсоналним односима.

5 Richard Fry, For First Time in Modern Era, Living With Parents Edges Out Other Living Arrangements for 18- to 34-Year-Olds, 24th May 2016, 9th October 2017, <http://www.pewsocialtrends.org/2016/05/24/for-first-time-in-modern-era-living-with-parents-edges-out-other-living-arrangements-for-18-to-34-year-olds/>

6 Shiv Malik, The dependent generation: half young European adults live with their parents, 24th March, 2014, 9th October 2017, <https://www.theguardian.com/society/2014/mar/24/dependent-generation-half-young-european-adults-live-parents>

7 Yoder, R. S. (2011) *Deviance and Inequality in Japan: Japanese Youth and Foreign Migrants*, Bristol: The Policy Press, p. 45.

8 Исто, стр. 46.

У *хикикомори* дискурсу честа је употреба и других језичких кованица попут *NEET*, самци-паразити (*parasite singles*), *фурита* (*furitaa*) и сл. Скраћеница *NEET*⁹ означава особе које у датом моменту не задовољавају нормативне друштвене захтеве у виду запослености, образовања и обуке. Такви појединци, узраста од 15 до 35 година, чине неактивну и тиме неексплоатисану радну снагу на коју се посебно скреће пажња на прагу трећег миленијума. Особе које нису у браку, а живе са родитељима и не доприносе животу у таквој заједници, већ су усмерене на сопствену забаву, дефинисане су термином самци-паразити. Међутим, уочљива је тенденција да се овај појам више употребљава у случају неудатих жена него мушкараца, чиме се негативне последице оваквог вида живота (попут ниске стопе наталитета) некритички приписују једној страни.¹⁰ Сматра се да су и индивидуе које са намером бирају привремене послове (или су у радном односу без пуног радног времена) – *фурита*¹¹ још једна категорија људи који одбијају друштвене моделе понашања, успостављене током времена када је Јапан био на врхунцу економског развоја. Једна од кључних карактеристика поменутих друштвених модела је њихова заснованост на пракси лојалности предузећу током целокупног радног века. Поред *хикикоморија*, свака од поменутих категорија представља реметилачки фактор у социјалном систему, јер не само да активно не доприноси само-одрживости, већ пада на терет државног апарата у будућности. Непродуктивност ових појединаца за последицу оставља неплаћање пореза чиме се додатно оптерећује пензиони систем који је већ нарушен рецесијом и ниском стопом наталитета. У организацији јапанског Института за економска и друштвена истраживања (ESRI), марта 2005. године, одржан је форум под називом „Да ли су млади људи изгубили своје снове? Портрет младих у савременом друштву”, на којем Саито износи закључак да млади¹² схватају посао као обавезу, односно да је притисак друштва да буду запослени у корелацији

9 Скраћеница је преузета из енглеског језика – „Not currently engaged in Employment, Education or Training”. У контексту Јапана видети: Brinton, M. C. (2011) *Lost in Transition: Youth, Work and Instability in Postindustrial Japan*, New York, NY: Cambridge University Press.

10 Tan, M. Unable or Unwilling to Leave the Nest?, *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 3rd July 2006, 9th October 2017, <http://www.japanesestudies.org.uk/discussionpapers/2006/Tran.html>

11 Сложеница енглеске речи *free* и немачке речи *Arbeiter*.

12 Саито указује да се померила граница када млади себе сматрају зрелим и одраслим особама на 30-35 година.

са повлачењем.¹³ Генерације које су као деца искусиле пуцање јапанског економског балона, чиме је заустављена линија константног прогреса и наступио период стагнације, одгајане су у атмосфери извесне безнадежности. Заправо, реч је о губитку илузија о извесности (економске) стабилности.

У контексту „разбијених” илузија као једног од потенцијалних окидача за нестандартне облике понашања међу младима, неопходно је осврнути се на феномен *отаку*¹⁴ културе. Разматрајући *отаку* субкултуру кроз призму жеље, конзумеризма и производње у постмодерном добу, један од најзначајних јапанских теоретичара, Хироки Азума (Hiroyuki Azuma) се посебно бави питањем фикције и реалности. Наиме, Азума закључује да *отаку* више вреднују фикцију од „друштвене реалности”, јер се стварност исказује у дисфункционалним друштвеним односима наспрам којих креирана „хоби” заједница нуди алтернативне вредности.¹⁵ Одвајањем од условности породичних или наметнутих односа у радној средини деконструише се отелотворени систем друштвене стварности, те се бег у имагинарне светове успоставља као стратешко позиционирање. На тај начин се остварује сувереност у домену фантастичне територијалности која не подлеже конвенцијама изразито конформистичког друшва какво је јапанско. Свакако, овде намера није да се изједначи *хикикомори* са припадником *отаку* културе, већ да се укаже на заједнички именитељ добровољне изолованости од средине која не пружа довољно смислене слободе појединцу.¹⁶ Дакле, *хикикомори* феномен се може тумачити као вид радикалног неконформизма, односно културе отпора друштву кроз пасивност и непристајање на успостављене норме понашања које подразумевају продуктивност. Поред тога, добровољним изопштавањем из заједнице и одбијањем испуњења наметнуте друштвене улоге, *хикикомори*

13 Tamaki Saito, ESRI Economic Policy Forum: Vision of Japan in the 21st Century Series, March 2005, 5th October 2017, http://www.esri.go.jp/en/workshop/forum/minute/minute21st_3-e.html

14 Овај израз односи се на појединце који исказују опсесивну пасију према аниме и манга култури, као и видео-играма.

15 Azuma, H. (2009) *Otaku – Japan's Database Animals*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, p. 27.

16 О разлици између *отаку* и *хикикомори* феномена, као и промени перцепције *отаку* културе у периоду од осамдесетих година XX века до прве декаде трећег миленијума, односно од медијски генерисане „моралне панике“ изазване убиствима деце које је починио Цутому Мијазаки (Tsutomu Miyazaki) до позитивног имица који поспешује идеју „кул Јапана”, видети: Toivonen, T. and Imoto, Y. Transcending labels and panics: the logic of Japanese youth problems, *Contemporary Japan* 2013, 25 (1), pp. 61-86.

нарушава идеју о хомогености јапанског друштва и неговању колективизма и друштвене солидарности.

*Одбрамбени механизам или саучесништво
у капиталистичком моделу*

Хикикомори феномен би се могао промишљати у кључу узбудљиве и оригиналне перспективе коју нуди Роберто Еспозито (Roberto Esposito) у делу *Immunitas: The Protection and Negation of Life* (2002). Наиме, Еспозито позајмљује биолошки концепт имуног система тела који чува организам од вируса и бактерија, и указује на сличан модел првобитне функције закона као одбрамбеног механизма друштва ради очувања реда и мира заједнице. Нудећи етимолошко појашњење латинске речи *immunis* засноване на негацији, недостатку онога што представља *munus* – служба, дужност, Еспозито истиче да је кључни чинилац изузимање од обавезе, било да је у питању „лична, цивилна или фискална”.¹⁷ Управо се *хикикомори* лишава сваке од ове три одговорности, у процесу који бисмо могли назвати аутоимунизацијом. Повлачење из нормираних друштвених токова јесте одбрамбени механизам, радикално одбијање учествовања у наметнутом систему испуњења обавеза. Будући да имунитет подразумева и одређени аспект привилегованости, *хикикомори* такву позицију конструише сам за себе, апсолутним повлачењем из заједнице (*communitas*). Еспозито сасвим јасно наглашава да је припадност неке условности имунитета, те да је суштински увек реч о концепту „не-заједничког/комуналног”. Онај који поседује имунитет, ослобођен од било какве одговорности, „позиционира се изван заједнице“ чиме се неизоставно „конституише као ’незахвалан’ ”.¹⁸ Негацијом властитог друштвеног живота *хикикомори* се штити од нормираних односа и остварује крајњи степен индивидуализма. Пратећи увиде Хелмута Плеснера (Helmuth Plessner), посебно идеје „ексцентричне позиционалности” људског бића, Еспозито наводи да је човек, „за разлику од животиња чије се потребе испуњавају кроз непосредни однос са директним окружењем”, увек удаљен сам од себе.¹⁹ „Иза или испред, на једној страни или другој, пре или после места где су заиста смештени, људска бића су изван властитих ’унутрашњости’ и унутар сопствених ’спољашњости’ [...]”.²⁰ Оваква апсолутна измештеност видљива

17 Esposito, R. (2011) *Immunitas – The Protection and Negation of Life*, Cambridge, UK: Polity, p. 5.

18 Исто, стр. 6.

19 Исто, стр. 95.

20 Исто.

је и у случају *хикикоморија* иако се нормирани и друштвено конструисани идентитет појединца привидно дестабилизује повлачењем из заједнице.

Бавећи се питањем механичке и органске солидарности, у књизи *О подели друштвеног рада* (*De la division du travail social*) (1893), Емил Диркем (Emile Durkheim) уводи концепт аномије која се, како он сматра, појављује упоредо са слабљењем друштвене контроле у индустријски развијеним друштвима. Аномија је према Диркемовом схватању форма друштвене патологије за коју се траже одређени облици излечења.²¹ Друштвену обавезу Диркем налази у моралности, односно у одговорности за редом и поретком и реализацијом одређене друштвене солидарности. Према томе, аномија јесте изостанак моралности, те се тако сврстава у патолошке друштвене појаве. Блиско Диркемовом приступу, а разматрајући теорију аномије Роберта Мертона (Robert Merton), Александар Југовић наводи да је аномија „антипод равнотежи и интеграцији појединих делова друштвеног система” и да је „показатељ дезинтегрисаности друштвене структуре и културе”²². Међутим, у контексту дестабилизације друштвеног еквилибријума могуће је сагледати феномен *хикикоморија* из потпуно супротне перспективе, односно, одбрамбени механизам од друштва код ових појединаца заправо може бити у служби саме друштвене организације. Именујући некога *хикикоморијем* и на тај начин указати на извесно девијантно понашање, друштво истовремено штити сопствени систем нормативности. Сваки дискурс о *хикикомори* феномену оперише на разини бинарних опозиција – норме и одступања, прихватљивог и нестандартног. Насупрот Диркемовом и Мертоновом схватању аномије, у овом раду се *хикикомори* разматра као могућа пракса радкалног отпора друштвеној нормативности. Дакле, не патологија коју треба излечити или изостанак моралности који треба санкционисати, већ пружање отпора механизмима друштвене контроле конституишући нешто што би се могло назвати „заједницом оних који немају заједницу”²³.

Како *хикикомори* није класно одређен, односно не потиче нужно из ниже класе, теорија субкултуре повлачења Ричарда Клауарда (Richard A. Cloward) и Лојда Олина (Lloyd E. Ohlin), која подразумева неприлагођеност и одбацавање истовремено легитимних и нелегитимних (криминалних)

21 Диркем, Е. (1972) *О подели друштвеног рада*, Београд: Просвета.

22 Југовић, А. (2013) *Теорија друштвене девијантности*, Београд: Партегон, стр. 145.

23 Овај израз је заправо наслов књиге Јелисавете Благојевић, (2008) *Заједница оних који немају заједницу*, Београд: ФМК.

циљева и вредности, у овом случају се не може применити.²⁴ Ипак, добровољни изостанак интегрисаности у друштво јесте модел понашања који је заједнички за *хикикомори* индивидуу и појединце о којима су писали ови аутори. Јелисавета Благојевић у књизи *Политике немисливог: увод у не-фашистички живот* (2014) разликује активну („могу да чекам”, „могу да патим”, „имам времена”) и радикалну („могу само и једино оно што уопште не могу”) пасивност. У том контексту, водећи се следећим начелом: „моја једина могућност се испоставља као радикална немогућност. Дакле, немогуће није оно што се дешава или оно што се не може десити. Оно је поновна артикулација и дефинисање концепта могућности и онога што је могуће“²⁵, *хикикомори* се смешта у домен радикалне стагнације којом се одбацују успостављене вредности друштва.

Даље, познато је да се имунолошки процес заснива на „пропустљивости” (индивидуалног и колективног) тела у односу на опасне агенсе, у мери у којој они не разарају систем у потпуности. Парадокс који *хикикомори* феномен поставља пред нас се огледа у следећем питању – да ли одбијање личног учествовања у лукративности капиталистичког модела заправо јача такав систем и развија већу имунолошку способност, имајући у виду да се на тај начин „доколичарска” конзумација повећава? Есенцијални отпор према обавези производње капитала не води ка бекству из капиталистичке машинерије, већ је само реч о усложњавању појавности којима се капиталистички модел служи.

Са појавом *хикикоморија*, тачније научним и превасходно медијским дискурсима о овом феномену, реконструкција друштвене организације јесте фундаментално патворена. Утопијски конструкт о друштву у којем су све јединке слободне да раде оно што желе, те тако и да се изопште из друштва, наизглед је остварен, али је вредност такве слободе дефинисана одржањем логике капитала. Тачније, идеја слободе да се буде било шта што се жели, при чему је омогућен крајњи степен индивидуалности, парадоксално управо одговара одржању капиталистичке машинерије.

Двострука аутоимунизација – појединца од друштвених норми и друштва од девијантних појединаца, могућно успоставља недокучивост међусобне условљености ових чинилаца, док истовремено отелотворује очување капиталистичког

24 Cloward, R. A. and Ohlin, L. E. (1960) *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, Glencoe, ILL: Free Press.

25 Благојевић, Ј. (2014) *Политике немисливог: увод у не-фашистички живот*, Београд: Факултет за медије и комуникације, стр. 67.

status quo. Свеприсутност и надмоћ капитализма се суверено манифестује, било да је реч о активном учешћу и доприносу заједници кроз продуктивност, или пасивном несуделовању *хикикоморија* којим се умножава време за конзумеризам.

Имајући у виду да јапанско друштво одговара моделу изразитог конзумеризма, потребно је указати и на друге факторе који проистичу из домена психолошко-социолошких наука, због којих је *хикикомори* феномен видљивији у Јапану. Мајкл Зилензигер (Michael Zielenziger) проблем повлачења из друштва перципира као специфично јапански, заступајући становиште да и у времену свеобухватних глобализацијских процеса не постоји усамљенија и изолованија нација од јапанске.²⁶ Са друге стране, Саито препознатљивост *хикикомори* понашања унутар јапанског друштва објашњава специфичним реаговањем на повлачење чиме су прогресија и дужина трајања таквог стања израженији него у неким другим културама.²⁷ Поред тога, различити односи дијагностике и приступа овом феномену у значајној мери одређују и заступљеност *хикикомори* дискурса у јавној сфери.²⁸

Саитова заинтересованост за становишта стручњака из других држава на тему феномена екстремног повлачења омогућила нам је спектар различитих увида – од англосаксонског метода који се заснива на комбиновању бихејвиоралне терапије и лекова против анксиозности до, у случају једног психијатра, потпуног негирања постојања таквог понашања у француском друштву.²⁹ Захваљујући компаративном приступу у односу на рад колега из иностранства, Саито закључује да се у клиничкој пракси ван Јапана, повлачење као симптом обично класификује као фобија или поремећај личности, те се сходно томе примењују наведене методе лечења. Извесно је да се на основу појединачних закључака не може имплицирати категоричка разлика у приступу у односу на Јапан. На основу вишегодишње праксе пружања помоћи *хикикоморијима* и њиховим породицама евидентно је да је процес поновног укључивања у друштвене токове дуготрајан и неизванредан. Многи од „бивших” *хикикоморија* преузимају активну улогу у том процесу, чиме долази до „инверзибилне” интеграције појединца, односно формирањем

26 Zielenziger, M. (2006) *Shutting Out the Sun – How Japan Created Its Own Lost Generation*, New York: Nan A. Talese Doubleday, p. 319.

27 Saito T., *Hikikomori*, p. 74.

28 Видети компаративну анализу на примеру Јапана и Француске у: Fansten, M., Figueiredo, C., Pionnie-Dax, N. and Vellut, N. (eds.), (2014) *Hikikomori, ces adolescents en retrait*, Paris: Armand Colin.

29 Saito, T., *Hikikomori*, p. 75.

хикикомори заједнице и непосредном разменом искуства јачају се интерперсонални односи обе јединке.

Графикон 1 Саитова схема зачараног круга хикикоморија.³⁰

Закључна разматрања

Опсервацију Мориса Пенгеа да је „на Западу ауторитет трансцендентан, [а] у Јапану иманентан: врши се као притисак сваког против сваког, безосећајан, прећутно признат и неодољив попут тежине атмосфере”³¹ треба узети ван есенцијалистичког контекста. Мапирање оваквих разлика између Јапана и других друштава нужно не производи дискурс о јапанској специфичности. Овај рад треба схватити као покушај да се на примеру *хикикомори* феномена укаже на изражену тенденцију јапанске ауторефлексивности.

Поменути *нихонђинрон* дискурси почивају на питању – „ко смо ми, Јапанци?”, те не изненађује да перманентно тражење одговора конструише простор за непосреднији однос са окружењем и већу видљивост одређених феномена. Последнице капиталистичког притиска очигледне су и манифестују се многоструко у различитим друштвима. У овом раду, *хикикомори* феномен је сагледан преко концепта имунитета који предлаже Роберто Еспозито, чиме је посебно наглашена парадоксална пракса екстремног повлачења као одбрамбеног механизма унутар капиталистичког система. Неразрешивост дилеме која произилази из испитавања двоструке аутоимунизације девијантног појединца и друштва

³⁰ Исто, стр. 88.

³¹ Пенге, М. (2009) *Добровољна смрт у Јапану*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, стр. 77.

које дефинише и успоставља норме, маскира ризомску утемељеност капитализма. Радикална стагнација појединца, као ефекат сложене реакције на друштвено окружење, не доприноси стварању нових простора слободе, јер се одбијањем одговорности и пребацивањем обавезе производње не слаби конзументички канон.

Симптом *хикикомори* понашања није још једна специфичност којом би се нагласиле нетипичност и неконвенционалност Јапана, већ проблем са којим се свако друштво може суочити. Непрепознавање и недијагностификовање одређеног друштвеног феномена представља већу претњу од означавања било ког понашања као девијантног.

ЛИТЕРАТУРА:

- Azuma, H. (2009) *Otaku – Japan's Database Animals*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Befu, H. (2001) *Hegemony of Homogeneity*, Melbourne: Trans Pacific Press.
- Благојевић, Ј. (2014) *Политике немисливог: увод у не-фашистички живот*, Београд: Факултет за медије и комуникације.
- Благојевић, Ј. (2008) *Заједница оних који немају заједницу*, Београд: ФМК.
- Brinton, M. C. (2011) *Lost in Transition: Youth, Work and Instability in Postindustrial Japan*, New York, NY: Cambridge University Press.
- Cloward R. A. and L. E. Ohlin, (1960) *Delinquency and Opportunity: A Theory of Delinquent Gangs*, Glencoe, ILL: Free Press.
- Crystal, D. S. (1994) Concepts of deviance in children and adolescents: the case of Japan, *Deviant Behavior*, 15:3, pp. 241-266.
- Диркем, Е. (1972) *О подели друштвеног рада*, Београд: Просвета.
- Doi, T. (2001) *Anatomy of Dependence*, Tokyo: Kodansha International.
- Esposito, R. (2011) *Immunitas – The Protection and Negation of Life*, Cambridge, UK: Polity.
- Fansten, M., Figueiredo, C., Pionnie-Dax, N. and Vellut, N. (eds.) (2014) *Hikikomori, ces adolescents en retrait*, Paris: Armand Colin.
- Fry, P. (2016) For First Time in Modern Era, Living With Parents Edges Out Other Living Arrangements for 18- to 34-Year-Olds, 24th May 2016, 9th October 2017, <http://www.pewsocialtrends.org/2016/05/24/for-first-time-in-modern-era-living-with-parents-edges-out-other-living-arrangements-for-18-to-34-year-olds/>
- Југовић, А. (2013) *Теорија друштвене девијантности*, Београд: Партедон.

Kawamura, N. (1982) *Nihon Bunkaron no Shuhen*, Tokyo: Ningen no Kagakusha.

Malik, M. (2014) The dependent generation: half young European adults live with their parents, 24th March, 2014, 9th October 2017, <https://www.theguardian.com/society/2014/mar/24/dependent-generation-half-young-european-adults-live-parents>

Пенге, М. (2009) *Добровољна смрт у Јапану*, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Saito, T. (2013) *Hikikomori – Adolescence without End*, Minneapolis & London: University of Minnesota Press.

Saito, T. (2005) ESRI Economic Policy Forum: Vision of Japan in the 21st Century Series, 5th October 2017, http://www.esri.jp/en/workshop/forum/minute/minute21st_3-e.html

Sugimoto, Y. (1999) Making Sense of Nihonjinron, *Thesis Eleven* 57: pp. 81-96.

Tan, M. Unable or Unwilling to Leave the Nest?, *Electronic Journal of Contemporary Japanese Studies*, 3rd July 2006, 9th October 2017, <http://www.japanesestudies.org.uk/discussionpapers/2006/Tran.html>

Terai, M. (1979) *Hitotsu no Nihon Bunkaron*, Tokyo: Kodansha.

Toivonen, T. and Imoto, Y. (2013) Transcending labels and panics: the logic of Japanese youth problems, *Contemporary Japan*, 25 (1), pp. 61-86.

Yoder, R. S. (2011) *Deviance and Inequality in Japan: Japanese Youth and Foreign Migrants*, Bristol: The Policy Press.

Zielenziger, M. (2006) *Shutting Out the Sun – How Japan Created Its Own Lost Generation*, New York: Nan A. Talese Doubleday.

Ana Došen

Singidunum University, Faculty of Media and Communications, Belgrade

HIKIKOMORI – A NOTION OF DEVIANT IMMUNITY

Abstract

The issue of social withdrawal among young people has been in focus of Japanese attention since the 1990s. From a western perspective, this complex psychological and social symptom – known as *hikikomori*, has often been explored and read as inherently Japanese. The rigidness of such conclusions is not just theoretically questionable, but it also generates a discourse on Japan as a place of unique, nationally determined, deviant behaviour. This paper offers a theoretical contextualization of the hikikomori phenomenon and additionally opens a debate on potential “immunity” of such community in the realm of a capitalist system, where productivity is established as an indisputable obligation.

Key words: *hikikomori, social withdrawal, Japan, young people, immunity*

Ивана Живић, *Црвена пливачица 2*,
цртеж, графитна оловка на папиру, 100 x 70 цм, 2017.